

Naši problemi

PRAVNI IN SOCIALNO POLITIČNI PROBLEMI POLJEDELSKEGA DELAVSTVA

Uvod.

Socialna struktura slovenske vasi kaže na tista nasprotstva, ki so lastna sodobni gospodarski ureditvi. Eno skrajnost predstavljajo gruntarji in srednji kmetje, katerim njihova posest nad 10 ha nudi trdno in dostojno existenco. Sredino predstavlja mali kmet s posestjo od 5 do 10 ha, ki živi običajno še izključno od svoje zemlje. Toda njegova posest mu zadošča komaj za preživljanje, živi v stalnem strahu pred katastrofami, ki bi ga mogle potisniti v proletarizacijo. Posest pod 5 ha ne zadošča povprečni kmečki družini več za preživljanje, zato vse tiste zemljiške posestnike, ki ne premorejo 5 ha zemlje, ni mogoče šteti med samostojne kmete.¹ Tak kmet si mora iskati zaslužkov v dninah ali v industriji. Drugo skrajnost na vasi predstavlja vaški proletariat brez lastne zemlje: viničarji, dninarji, hlapci in dekle, ki jim je mezдно delo izključni vir preživljanja.

Osnovne zakonitosti kapitalističnega gospodarstva, ki tiče v izpodrivanju in ruinanju malega, konkurenčno nezmožnega producenta, so tudi v poljedelstvu otipljivo dokazane. Zaradi naravnih pogojev in družbenih razmer, ki vladajo v poljedelski produkciji, zavzema ta proces mnogo počasnejši tempo kot na primer v obrti. Navadno se ne končuje s takojšnjim ruiniranjem kmeta, temveč z njegovo izpremembo v mezdnega delavca na lastni zadolženi zemlji. Oblike kapitalističnega izkoriščanja s posojili in hipotekami prikrivajo pravi značaj kmetovega propadanja, najbolj navadno kmetu samemu. Priklenjenost na krpo zemlje, na katero je navezan z vsem svojim življenjem, ga vedno znova in znova podpira v upanju, da se bo s podvojenim garanjem rešil propadanja. Ta njegova konservativna miselnost, ki temelji na vsem načinu njegovega dela in življenja, ga drži v borbi z zemljo in za zemljo.

Toda neizprosni izid te borbe je vedno ta, da si mora mali posestnik iskati služka v industrijskem ali poljedelskem najemnem delu. Zemlja mu postaja samo postranski vir za preživljanje. Komur pa ne more zemlja niti tega dati, ta mora iskati delo v industriji ali se obvezati za stalno najemno poljedelsko delo veleposestniku ali močnejšemu kmetu. Tako raste poleg armade industrijskega proletariata armada kmečkega proletariata, kmečkih hlapcev, dekel in dninarjev.

Po statističnih podatkih iz l. 1938.² znaša v Sloveniji število vseh oseb, ki se udeležujejo v poljedelski produkciji kot najemni delavci okrog 130.000. To število presega število vseh zavarovanih delavcev v obrti, industriji in poljedelstvu. Po trajanju svoje zaposlitve so to kmečki posli, katerih zaposlitev traja vse leto in ki spadajo v gospodarjevo družino. V drugo skupino spadajo sezonski delavci, ki živijo v lastnem gospodinjstvu, pa delajo v določenih dobah na večjih posestvih: to so dninarji, viničarji, tisti sezonski delavci, ki periodično migrirajo v državi ali izven nje, in gozdni delavci.

Vprašanje te plasti v slovenski družbi je do nedavna bilo v naši socialnopolitični publicistiki eno „pozabljenih“ vprašanj. Šele v zadnjih letih so postali problemi poljedelskih in gozdnih delavcev predmet temeljitejših raziskovanj, ki so prinesle mnogo zanimivih in težkih ugotovitev. Najvažnejša med vsemi je ugotovitev, da živijo poljedelski in gozdni delavci v najtežjih življenjskih pogojih, največkrat daleč pod ravnino najslabše plačanega industrijskega delavca. Raznih socialnih pridobitev, ki jih je bilo

¹ Naše uradne statistike so kočarje štete k samostojnim posestnikom in s tem ustvarjale o našem podeželju iluzijo, ki zdaleč ne odgovarja resničnosti.

² Prim.: Uratnik Filip: Poljedelsko delavstvo v Sloveniji. — Soc. problemi slov. vasi, II. zv., 1938.

industrijsko, obrtno in rudarsko delavstvo še v precejšnji meri deležno, je zakonodaja naklonila poljedelskim delavcem le v skromni meri in mimogrede. Med glavnimi vzroki je različnost pogojev, v katerih delata poljedelski in industrijski delavec. Vsakodnevna krušna borba ob strojih in v rovih je industrijskemu delavstvu narekovala razredno zavest, da je preko sindikatov in kot organizirana politična sila dosegal vrsto socialnih pridobitev kot so: zaščita delovnega časa, obvezno socialno zavarovanje, pravico do koalicije in stavke, in druge. Poljedelski delavec je po načinu proizvodnje in po svoji miselnosti tudi kot proletarec ostal kmet, konservativen, neborben in razredno nezaveden.

Pred socialno politično zakonodavstvo je bila postavljena z vprašanjem, kako najuspešneje zaščititi poljedelsko delavstvo, zelo kočljiva in težko rešljiva naloga. Izboljšanje položaja agrarnega proletariata je namreč tako tesno povezano z vsemi drugimi problemi naše poljedelske proizvodnje, da ga je nemogoče smotreno reševati, brez predhodnih ukrepov, ki bi rešili vprašanja kot so: Propadanje in zadolževanje kmetijskih posestev in prehajanje teh v nekmetske roke, pomanjkanje zemlje itd. Z izjemami v Vojvodini pri nas nimamo veleposestev, ki bi delala na racionalen in mehaničen način in kjer bi bilo mogoče z dajatvami, ki bi obremenjevale lastnika, uveljavljati socialno zaščitne mere. Generaliziranje socialno političnih ukrepov v tej naši primitivni in pasivni poljedelski produkciji pa bi samo pospešilo propadanje kmetijskih posestev.

Tako se je zakonodaja v poljedelstvu zadovoljevala z ukrepi, ki na konservativen in nezadovoljiv način urejajo nekaj najvažnejših vprašanj od te panoge odvisnega dela. Precej izčrpno je urejen pravni položaj viničarjev, ki predstavljajo specifičen slovenski pojav, zelo pomanjkljivo pa je urejen položaj gozdnih in zlasti poljedelskih delavcev. In še kolikor veljajo določene socialno zaščitne norme, se le slabo in brez kontrole izvajajo.

Viničarji.

Posestne razmere v okrajih Ptuj, Ljutomer in Maribor desni breg, kjer je vinogradništvo glavna poljedelska kultura, so značilne po tem, da je pretežni in boljši del vinogradov v lasti meščanov, samostanov in cerkva. Kmetje so praviloma lastniki slabih in majhnih vinogradov. Tem zemljiškim lastnikom obdeluje zemljo najet delavec, viničar, ki prejema za svoje delo običajno v odmeno stanovanje in kos zemlje v užitek in dajatve v naturalijah in denarju. Delo v vinogradu mu je glavni poklic. Z obdelovanjem vinogradniške zemlje pa se bavijo tudi kočarji in majhni posestniki, ki za delo v večjih vinogradih prejemajo dajatve v denarju in naturalijah. To razlikovanje je važno v pogledu pravne zaščite: za prve veljajo norme viničarske uredbe, službena razmerja drugih pa niso specialno urejena. Ekonomski in socialni položaj enih in drugih se ne razlikuje. Po statistiki iz l. 1931. je znašalo število vseh poklicnih viničarjev 14.000, po cenvi F. Uratnika pa znaša število vseh oseb, ki se pečajo z vinogradniškim delom okrog 50.000.³

Dosedanje ankete iz viničarskih okrajev so utrdile, da predstavljajo viničarji najbolj ubožano plast v slovenski družbi. Ti okraji izkazujejo najvišjo splošno umrljivost v Sloveniji, najvišjo umrljivost dojenčkov zaradi slabe in nepravilne prehrane in najvišjo umrljivost za tuberkulozo. Poročila, ki prihajajo iz teh krajev končujejo z izjavami: „Ljudstvo hira in gladuje... otroci v šoli izgube često zavest zaradi lakote... prebivalstvo je pahnjeno v dobesedno stradanje“. Taká poročila se vrste iz teh krajev drugo za drugim.⁴

³ Prim.: Žgeč: Haloze — Sodobnost 1935, št. 1—6, Kerenčič: Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica — Obzorja 1938, št. 1—2, Tušek: Posestne razmere in delovne prilike na naših vinskih gorica — Lj. Zvon 1939, str. 444.

⁴ Prim.: Pirc: Prehrana prebivalstva — Soc. problemi slov. vasi I — Lj. 1938, Fakin: Haloški otroci — Sodobnost 1936, str. 431, Kerenčič: Viničar — Lj. Zvon 1936, str. 406.

Ugotovitve in podatki anket in poročil dajo strnjeno naslednjo kratko sliko: Viničar dela v vinogradu in navadno še v ostalih poljedelskih delih vinogradnika 8 do 10 ur dnevno. Ostali dnevni čas mu ostane za delo na deputatni zemlji. Njegova mezda znaša povprečno 1400 din na leto, pol v denarju in pol v naturalijah. To in majhen kos zemlje okrog zatohle in tesne bajte, predstavljata viničarjevi družini, ki je navadno številna, premoženje, iz katerega mora živeti eno leto. Živinoreja je v viničarjevi hiši le redko bogastvo. Hrana je primitivna in nezdrava in večkrat vlada glad. Obleke primanjkuje, otroci pozimi ne morejo v šolo, ker nimajo obutve, pomladi in jeseni pa izostajajo, ker so potrebni pri domačem delu. Viničarska mati hodi na dno, upravlja dom in rodi otroke. Porodne nesreče so pogost pojav. Otroci so brez vzgoje, prepuščeni samim sebi in zgodaj zagrenjeni. Težko življenje in izoliranost od družbe napravljata viničarja nezavednega, vase zaprtega in podkupljivega. Kriminalnost in alkoholizem sta med viničarji pogosta pojava.

V deputatnih odnosih, ki so predvsem značilni za viničarsko službeno razmerje, se kaže ostanek fevdalnih razmer, ki so se na slovenskem Štajerskem ohranila na večjih posestvih preko l. 1848. in ki trdno vežejo viničarja na zemljiškega lastnika. Predmet pravne ureditve je postalo viničarsko službeno razmerje v zakonih štajerske deželne vlade l. 1886. in l. 1898.⁵ Te pravne ureditve so bile izmenjane z uredbo o viničarskem redu l. 1928., ki jo je izdala mariborska oblastna skupščina. Ta uredba je prinesla nekaj novih socialno političnih ukrepov. Za ureditev sporov je ustanovila viničarsko komisijo, viničarjem dopušča svobodo združevanja v zaščito njih stanovskih in kulturnih interesov, vsebovala pa je mnogo vrzeli in dopuščala pri vrsti vprašanj ureditev običajnemu pravu.

1. novembra 1939. je stopil v veljavo nov viničarski red, kot uredba bana dravske banovine. Pri sestavljanju uredbe je bila pozornost posvečena tem problemom viničarskega službenega razmerja: trajanju službenega razmerja, vprašanju minimalnih mezd in viničarskega sklada.

Po stari ureditvi je trajalo službeno razmerje načeloma 1 leto, po preteku te dobe ga je bilo mogoče z ene ali druge strani brez navedbe vzroka odpovedati. Ker pomeni selitev in iskanje nove službe za viničarje neugodnosti in škodo, so vinogradniki to okolnost često izkoriščali. Nova uredba uvaja 1 letno poskusno dobo in če ne pride do odpovedi, se službeno razmerje podaljša za nadaljnji dve leti. Po tem se sklepa obvezno za tri leta. Ta relativna službena stalnost pomeni s socialno političnega vidika za viničarja korak k izboljšanju.

V pogledu mezd ustanavlja uredba mezde 10 do 12'50 din za navadna in kvalificirana dela poleti in 9 do 10 din za ista dela pozimi. Delovni čas traja v letnih mesecih 10 ur, v zimskih mesecih pa 7 ur, če živi viničar ob lastni hrani. Če dobiva viničar hrano od vinogradnika, se prepušča določitev časa krajevne običaju. Poleg teh prejemkov mu gre po uredbi še stanovanje, od $\frac{1}{2}$ ha zemlje, ki jo obdeluje, $\frac{1}{4}$ deputatne zemlje, če pa zemlje ni, določa uredba enakovredno količino v naturalijah, ki jo mora vinogradnik viničarju dati. Smisel in pomen imajo minimalne mezde takrat, kadar ustanavljajo za delavca resničen eksistenčni minimum. Minimalne mezde, ki tega minimuma ne ustanavljajo, kot je to primer tudi v viničarski uredbi, imajo za posledico, da potegnejo navzdol mezde, ki so bile boljše od tega minimuma. Dejansko se je to tudi v več krajih zgodilo. Ker močnega in zavednega gibanja, ki bi vplivalo

⁵ Veljavnost teh in vseh poznejših pravnih virov pa je omejena izključno na viničarje, ki obdelujejo določeno površino vinograda, žive v deputatnem razmerju in so za viničarsko delo strokovno usposobljeni.

na izboljšanje mezd, v viničarskih okrajih ni, zavisi izboljšanje v celoti od gospodarjeve iniciative. Z določbami o minimalnih mezdah ni mogoče trditi, da se je položaj viničarjev izboljšal.

Tretja posebnost nove uredbe so določbe o viničarskem skladu. Zavarovanje za starost, smrt, onemoglost in bolezen predstavlja za viničarje eno poglavitnih socialno političnih vprašanj. Ureditev socialnega zavarovanja viničarjev za vse rizike bi vsaj nekoliko omilila težko stanje in bedo, v kateri mora živeti viničar.⁶ Nekako nadomestilo za socialno zavarovanje naj bi predstavljal sklad, ki se ustanavlja pri banski upravi. Vanj se stekajo kazni, ki so predpisane za kršitve posameznih določb uredbe in letni prispevki lastnikov nekmetskih vinogradov (od $\frac{1}{2}$ ha 100 din). Cerkvene imovine so tega prispevka oproščene, če je donos vinograda določen za vzdrževanje cerkve ali za kritje stroškov bogoslužja. Cerkvene imovine je v Halozah in Jeruzalemskih goricah precej, ni pa znano, v kakšne namene gre denar. Tako ni mogoče vedeti, ali so cerkvene imovine tega plačevanja morda sploh oproščene. Sklad se bo uporabljal za podpore svojcem viničarjev v primeru dolgotrajne bolezni, onemoglosti in smrti.

Tako je to pereče vprašanje rešeno na kompromisen in nezadovoljiv način s podpornim skladom. Pozornost vzbujajo zlasti dejstva, da se sklad ustanavlja pri politični oblasti in da ga bo ona upravljala, kar ne nudi jamstva, da se ne bi ta institucija kdaj izrabljala v politične namene. Spričo mnogih podpore potrebnih primerov v viničarskih družinah je tudi malo verjetno, da bodo viri, ki pritekajo v sklad, zadostovali, da se bodo mogle podeljevati uspešne in zadostne podpore.

Kar viničar danes nujno in v prvi vrsti potrebuje, je razširitev obveznega socialnega zavarovanja za vse rizike. Obremenitev iz tega zavarovanja naj bi zadel lastnike večjih vinogradov. Za manjše vinograde bi bila potrebna pomoč banovine in države. Edino v tem pravcu se da zamisliti kolikor toliko uspešna rešitev viničarskega zavarovanja in delna, najnujnejša omilitve ogromne viničarjeve revščine. (Konec prih.)

Vlado Vodopivec.

Kritika

REALIZEM IGA GRUDNA

„...ne mami več me sij, v obzorju nedosežen,
v pristan je našlo pot življenje brodolomno.“

(Igo Gruden, Pesnikova izpoved.)

Danes nas je zanesel razvoj že tako daleč, da ni treba niti posebne smelosti niti ne vem kako prodornega pogleda, pa lahko ugotovimo, kako velik in pomemben je preobrat, ki se je izvršil nekako v zadnjih desetih letih in ki je zajel vse naše pisanje: literaturo in v nič manjši meri tudi publicistiko. Bil je to eden izmed tistih skokov, s katerim nas zgodovina, posebej še zgodovina umetnostnega in kulturnega življenja, nikoli ne neha presenečati. Izvršil se je brez truda, kar nekam sam ob sebi, naglo in spontano, brez posebnih proglaševanj in programov ter brez pomembnejših bitk na knjižnih barikadah. Ekspresionizem sam, ki je dajal dvajsetim letom ton, ta zamaknjeneč, živeč v izoliranih sferah nekega po sili duha, je bil vse preveč šibak in slabokrven, notranje že izčrpan, da bi se lahko postavil novemu zagonu po robu. Z novo smerjo — pa naj jo imenujemo realizem, nova stvarnost ali kakor koli že — se je umetnost zopet učlovečila. Zapustila je do skrajnih meja razboljeni subjektivizem in se približala človeku, temu preprostemu, vsakdanjemu, malone banalnemu, bednemu in včasih tudi malce

⁶ Prim.: Kraigher: Slovenski viničarji — Sodobnost 1939, str. 191.